

Ілюстративний матеріал:

1. Borg, J. Mathematician. URL: <https://www.lyrikline.org/en/poems/mathematician-12675> (дата звернення: 10.10.2019).
2. Borg, J. Nocturne. URL: <https://www.lyrikline.org/de/gedichte/nocturne12674> (дата звернення: 10.10.2019).
Із поезій Езри Павнда / пер. О. Бодасюк. URL: <http://www.metaphora.in.ua/?p=10737> (дата звернення: 10.10.2019).
3. «Прощавай, кохана» («Прощавай, красуне») (Farewell, My Lovely, [1940](#)) – на основі повістей «Людина, що любила собак», "Шукай дівчин"у, «Нефрит мандарина»

Дмитро Решетніков

Криворізький державний педагогічний університет

УКРАЇНСЬКО-БІЛОРУСЬКІ СЕМАНТИКО-СИНТАКСИЧНІ ПАРАЛЕЛІ

Статтю присвячено зіставленню моделей побудови простого речення української і білоруської мов. Перед безпосереднім зіставленням моделей речень коротко розглянуто відмінності між українською та білоруською граматичною системою та подано деякі особливості утворення словосполучень. Методи дослідження ґрунтуються на комплексному підході: застосування аналітичного, описового, структурного синтетичного методів, методу зіставлення.

Ключові слова: синтаксис, речення, метод зіставлення, українська мова, білоруська мова.

The article is devoted to the comparison of a simple sentence construction models of Ukrainian and Belarusian. Before directly comparing the sentence models, the differences between the Ukrainian and Belarusian morphological systems are briefly

considered and some peculiarities of word formation are given. Research methods are based on an integrated approach: the use of analytical, descriptive, structural synthetic methods, the method of comparison. All these approaches are subject.

Keywords: *syntax, sentence, method of comparison, Ukrainian language, Belarusian language.*

У другій половині ХХ ст. мовознавці усвідомили необхідність досліджувати семантико-синтаксичні зв'язки, оскільки синтаксична організація речення тісно пов'язана із семантичною [5, с. 259; 13, с. 178]. Існує обмежена кількість абстрактних моделей побудови речень, тому їхнє зіставлення дає додаткові підстави для поглибленого граматичного аналізу одиниць синтаксису [8, с. 19].

Особливим зацікавленням можуть бути відстеження семантико-синтаксичних паралелей української та білоруської мов, оскільки вони мають давні тісні історичні зв'язки [11] та є генетично спорідненими [7, с. 34–35]. До того ж під час компаративного аналізу донедавна білоруську мову навмисно ігнорували, що надало дещо викривлений характер дослідженням [12, с. 114].

Семантико-синтаксичні відношення властиві обом мовам і на рівні словосполучення [13, с. 42; 2, с. 142]. Так, синонімія між прийменниковими словосполученнями представлена: *піти по поду – хадзілі па кніжку* (зн. в.), *днів з десять – чекаў з паўгадзіны* (зн. в.), *підніс до уст – пайшоў да суседа* (р. в.). Однак не завжди відповідні прийменники виконують однакове керування. Наприклад, білоруський прийменник **па** може керувати іменником у давальному відмінку: *паклаўшы па гранаце, па цэламу месяцу*. Натомість український **за** може вимагати форми родового відмінка: *за Хмельниччини, за Івана Мазепи* [4, с. 449 – 460; 14, с. 420 – 422; 2, с. 142].

У процесі зіставлення умовно згруповано прості речення за семантикою предиката на такі різновиди:

1. **Група констатації дії** – це речення, які виражають наявність дії, яка має активного суб'єкта. Вони мають модель $N_1 + V_f + N_4$ («суб'єкт – предикат –

об'єкт»): *І ночами шле камінні стріли в мої вікна, втрачена й незнана; Ну, хто спытае ў дрэва згоду?* Обидві мови об'єднують моделі речення з дієсловом **мусити / мусіць** ($V_f + Inf$) [12, с. 278]: *За годину мушу скінчити; За гэта мы мусім дзякаваць Богу...*

Українська мова зберегла особливу часову форму з дієсловом ***jьměti**, яка виражає нездійснений намір: *Як в північ самую глухую Еней лиш тільки мав дрімать. Побачив хмару золотую.* Білоруська має відповідник **мець**: *Я меў ехаць у горад* [12, с. 278; 10, с. 241].

2. **Група атрибутивної й ототожнювальної констатації** – це речення, які виражають належність носію певної статичної ознаки або ототожнюють суб'єкт судження із об'єктом. Вони мають такі моделі: 1) $N_1 + Adj$ («носій + статична ознака»): *Її пальтёчко радісне й червоне; І хлебадайцы ўмелыя;* 2) $N_1 + CopN_1 / CopN_5$ («суб'єкт – об'єкт»): *Я – Фауст, Гамлет, Вільгельм Телль!; Чаканне – справа дужа ненадзейная.*

3. **Група процесів** – це речення, які виражають динамічну ситуацію та побудовані за моделлю $N_1 + Vref_f$ («носій ознаки + динамічна ознака»), проте семантика предиката вказує на невольовий процес: *В реторті вариться коктейль; І пошум длёкі спічастага бору пачуўся з-за пошуму хваляў сівых.* У білоруській мові є пасивні конструкції: *Намі збудован Магнытабуд, шлях Беламорскі – тэхнікі чуд;* проте українській мові пасивні конструкції не властиві [14, с. 375]. Тому речення зазвичай побудовано за схемою: суб'єкт дії – підмет, об'єкт дії – додаток [9, с. 113].

4. **Група безсуб'єктних станів** – це речення зі словами категорії стану, які виражають дію безвідносно до суб'єкта, модель $Pr\ adv + Inf$ [12, с. 276]: *Чи варто на світі жити заради старих парасольок?; Крычаць не варта аб любові, / трашчаць не варта аб каханні.* До цього різновиду належать також речення з дієслівними формами на **-но, -то** [13, с. 125–126]: *Що всі шляхи до всіх у світі Дарданелл буде вкрито нашим трупом.* Білоруська мова не знає таких речень, але натомість частіше використовує модель $N_1 + CopPart$ («об'єкт + процесуальна ознака»): *Пагоняй вытаптаны гоні.*

5. *Група локативної констатації і наявності* (просторових змін) – це речення, які вказують на наявність або на перебування в певній локації та побудовані за моделлю Adv + N₁ («місце + суб'єкт»): *Там, на Ринку – всі спокуси світу; Снягі сплываюць зноў у Белавежы.*

Структурна модель N₇ («апелятив») притаманна переважно лише українській мові: *О дійсносте сліпуча й висока!*

Отже, моделі побудови простого речення в українській і білоруській мовах загалом подібні, хоча є низка відмінностей, зумовлених лексичними, морфологічними й синтаксичними закономірностями. Відповідно укладено певний інвентар утворення речень, згрупований на основі семантики предикатива, встановлено національні своєрідності мов та особливості міжрівневих екстралінгвістичних і міжмовних зв'язків.

Список використаних джерел

1. Андрухович Ю. Листи в Україну : вибрані вірші. Вид. 3-тє. Київ : А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2018. 256 с.
2. Бойко В. М., Давиденко Л. Б. Граматика української мови : Морфеміка. Словотвір. Морфологія : навч. посіб. Київ : Академвидав, 2014. 248 с.
3. Вольскі А. Наваселле дрэў : Вершы і паэма. Мінск : Мастацкая літаратура, 1990. 125 с.
4. Граматыка беларускай мовы. Т. 1. Марфалогія. Мінск : Друкарня Выдавецтва Акадэміі навук БССР, 1962. 542 с.
5. Кочерган М. П. Загальне мовознавство : підручник. Вид. 3-тє. Київ : ВЦ «Академія», 2008. 464 с.
6. Куліш М. Мина Мазайло ; Патетична соната : п'єси. Київ : Знання, 2018. 207 с.
7. Лучик В. В. Вступ до слов'янської філології : підручник. Київ : ВЦ «Академія», 2008. 344 с.
8. Масицька Т. Є. Типологія семантико-синтаксичних реченнєвих

*VI Всеукраїнська науково-практична конференція
студентів, аспірантів і молодих учених
«МОВНИЙ ПРОСТІР СЛОВ'ЯНСЬКОГО СВІТУ»*

залежностей : монографія. Луцьк : ПВД «Твердиня», 2016. 416 с.

9. Мацько Л. І., Кравець Л. В. Культура української фахової мови : навч. посіб. Київ: ВЦ «Академія», 2007. 360 с.

10. Півторак Г. П. Білорусько-український словник. Київ : Довіра, 2006. 722 с.
URL : <http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/ua/elib.exe?S21CNR=20&S21STN=1&S21REF=2&C21COM=S&I21DBN=UKRLIB&P21DBN=UKRLIB&S21All=%3C.%3EID%3Dukr0000013487%3C.%3E&&S21FMT=fullwebr>

11. Півторак Г. П. Українсько-білоруські мовні контакти. *Українська мова: енциклопедія*. Київ : Українська енциклопедія, 2000. 824 с. URL : <http://litopys.org.ua/ukrmova/um126.htm>

12. Царук О. В. Українська мова серед інших слов'янських: етнологічні та граматичні параметри : монографія. Дніпропетровськ : Наука і освіта, 1998. 324 с.

13. Шульжук К. Ф. Синтаксис української мови : підручник. Вид. 2-ге, доп. Київ : ВЦ «Академія», 2010. 408 с.

14. Ющук І. П. Українська мова : підручник. Вид. 4-те. Київ : Либідь, 2008. 640 с.